Täysistunto

Keskiviikko 18.11.2020 klo 13.59—21.31

10. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kaupallisten rokotetutkimuspalvelujen yhtiöittämisestä

Hallituksen esitys HE 224/2020 vp

Lähetekeskustelu

Toinen varapuhemies Juho Eerola: Lähetekeskustelua varten esitellään päiväjärjestyksen 10. asia. Puhemiesneuvosto ehdottaa, että asia lähetetään sosiaali- ja terveysvaliokuntaan, jolle talousvaliokunnan on annettava lausunto.

Lähetekeskusteluun varataan enintään 30 minuuttia. Asian käsittelyssä noudatetaan aikataulutettujen asioiden osalta sovittuja menettelytapoja.

Keskustelu

15.54 **Perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiuru** (esittelypuheenvuoro): Arvoisa puhemies! Hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kaupallisten rokotetutkimuspalveluiden yhtiöittämisestä. Esityksellä vahvistettaisiin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen riippumattomuutta rokotehankintoja koskevien päätösten valmistelussa ja päätöksenteossa siirtämällä laitoksen kaupallisiin rokotetutkimuksiin liittyvät toiminnot perustettavaan osakeyhtiöön.

Esitetyllä lailla valtioneuvosto oikeutettaisiin luovuttamaan THL:n hallinnassa olevaa kaupallisten rokotetutkimuspalveluiden tuottamiseen liittyvää omaisuutta ja toimintaa myöhemmin perustettavalle osakeyhtiölle. Osakeyhtiön toimialana olisi yhtiötä perustettaessa lääketieteellinen tutkimus ja kehittäminen. Perustettavaan yhtiöön ei siirtyisi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen lakisääteisiä tehtäviä.

Vähäisen apporttiomaisuuden lisäksi valtio varaisi yhtiön perustamista varten valtion vuoden 2021 täydentävään talousarvioesitykseen arviolta 8 miljoonaa euroa, josta valtion sijoitus yhtiön vapaaseen omaan pääomaan olisi 7 miljoonaa euroa. Kaupallisen rokotetutkimustoiminnan siirtyessä yhtiöön THL:n ulkopuolinen rahoitus vähenisi, ja tästä aiheutuisi laitokselle noin 650 000 euron rahoitusvaje, jonka kattamista esitetään valtion täydentävässä talousarviossa vuodelle 2021. Näillä yhtiön perustamisesta aiheutuvilla kertaluontoisilla perustamis- ja pääomituskustannuksilla luotaisiin edellytykset yhtiölle ja varmistettaisiin kaupallisen rokotetutkimustoiminnan jatkoedellytykset.

Valtio merkitsisi osakeyhtiötä perustettaessa enemmistön sen osakkeista. Vähemmistöosuuden osakekannasta merkitsisi Tampereen korkeakoulusäätiö, joka luovuttaisi yhtiöön Tampereen rokotetutkimuskeskuksen kliiniset rokotetutkimustoimintonsa. Valtioneuvos-

ton yleisistunto päättäisi valtion osalta ja Tampereen korkeakoulusäätiön hallitus omalta osaltaan yhdessä sovitusti yhtiön tulevaan perustamiseen liittyvistä asioista.

Perustettava yhtiö olisi valtion erityistehtäväyhtiö, ja sen omistajaohjauksesta vastaisi sosiaali- ja terveysministeriö. Valtion omistajaohjaus perustuisi valtionyhtiöiden omistajaohjauksesta annettuihin säädöksiin ja ohjeisiin. Operatiiviset ja liikkeenjohdolliset päätökset kuuluvat yhtiön johdolle ja hallitukselle. Osakeyhtiön perustamistoimiin ryhdyttäisiin heti ehdotetun lain vahvistamisen jälkeen. Osakeyhtiön olisi tarkoitus aloittaa toimintansa alkuvuoden 2021 aikana.

Esitys liittyy esitykseen valtion vuoden 2021 täydentäväksi talousarvioksi ja on tarkoitettu käsiteltäväksi sen yhteydessä. Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2021. — Kiitos.

15.57 **Mari Holopainen vihr:** Arvoisa puhemies! Lakiehdotukseen on ryhdytty, koska oikeuskansleri otti omasta aloitteestaan tutkittavakseen THL:n rokotehankintojen riippumattomuuden ja antoi asiasta päätöksen vuonna 2019. Omituista olikin, kuten media silloin toi esiin, että THL:n rahoituksesta pieni siivu, mutta siivu kuitenkin koostui näistä kaupallisista yhteistyöhankkeista. Vastaavaa tilannettahan ei ole esimerkiksi muissa ministeriöissä, ainakaan tietojeni mukaan. Erityisen tärkeätähän tällaisella viranomaisella, joka tekee rokotesuosituksia, on se, että riippumattomuus on taattu, mikä ei oikeuskanslerin näkemyksen mukaan toteutunut tässä nykymallissa. Eli on lähdetty ratkomaan ihan oikeita asioita.

Kuitenkin tätä esitystä lausunnonantajat ovat kritisoineet muutamien seikkojen osalta, ja erityisesti yliopistojen lausunnoissa tuodaan näitä huolia esiin. Ensinnäkin esimerkiksi Itä-Suomen yliopisto tuo lausunnossaan esiin, että suunniteltu yhtiö tulisi liian lähelle päättäviä tahoja eikä yhtiön perustaminen hälventäisi julkisuudessa esitettyjä epäilyjä, mitä THL:n riippumattomuudesta on viime vuosina esitetty. Lisäksi tuodaan esiin, että kaikki korkealaatuinen lääketieteellinen tutkimus, myös ja etenkin rokotetutkimus, tulisi tehdä osana akateemista tutkimustoimintaa. Tällä hetkellä Tampereen rokotetutkimuskeskus toimii yliopiston alaisuudessa, ja tämän toiminnan siirtäminen uuteen yhtiöön pois yliopiston hallinnasta ei tukisi tätä alkuperäistä tavoitetta. Yhteenvetona he toteavat, että tämä tavoite riippumattomuudesta ja puolueettomuudesta tämän perustettavan asiantuntijaorganisaation osalta ei välttämättä toteutuisi ja rokotetutkimuksen tulisi tapahtua osana akateemista yliopistotoimintaa.

Myöskin täällä muissa lausunnoissa tuodaan huolia esiin: Esimerkiksi HUSin ja Helsingin yliopiston lausunto tuo kanssa keskustelua esiin riippumattomuudesta, ja he ovat sitä mieltä, että tämä julkisuudessa huomiota herättänyt riippuvuussuhde siirtyisi käytännössä pitkälti THL:ltä STM:lle. Juuri tämä läpinäkyvyyden velvoite, joka koskee julkisyhteisöjä ja siten esimerkiksi MeVacia ja Tampereen rokotetutkimuskeskusta, ei tässä uudessa mallissa taas tietenkään koske osakeyhtiöitä. Siinä mielessä paljon peräänkuulutettu läpinäkyvyys Suomen rokoterintamalla ei siis heidän mukaansa toteutuisi.

Sitten muutamia muita ratkaisuesityksiä on esitetty, joissa olisi turvattu laajemmin tutkimuskentän osallistuminen rokotetutkimukseen, jolloin olisi tietysti mahdollista, että tämä tutkimus ei keskity aivan näin kovasti.

Olisinkin kysynyt: miten ministeri näihin huoliin vastaisi?

Ehkä ylipäätään tämmöinen julkisoikeudellisten tai julkisten tehtävien siirtäminen yhtiömuotoonhan on aika paljon yleistynyt esimerkiksi kotikaupungissani Helsingissä, jossa

on viety joitakin entisiä liikelaitoksia yhtiöiden toiminnan piiriin. Niissähän on varmasti hyviä ja huonoja puolia. Erityisesti kyllä täytyy todeta, että näihin hyviin puoliin ei kuulu se, että läpinäkyvyys parantuisi, koska osakeyhtiölaki joka tapauksessa silloin velvoittaa näitä yhtiöitä. Se on sellainen haaste, joka ei ole ihan helppo ratkaistava, ja erityisen hankalasti soveltuvalta tämä tuntuisi tällaiseen toimintaan, joka pohjautuu kuitenkin julkiseen tutkimukseen, joka taas on lähtökohtaisesti avointa ja jonka täytyy olla avointa, niin että sitä voidaan vertaisarvioida ja arvioida sen laatua.

16.03 **Aki Lindén sd:** Arvoisa herra puhemies! Edustaja Holopainen kiinnitti tärkeisiin asioihin huomiota, ja oma puheenvuoroni lähinnä ehkä täydentää eräiltä osilta näitä näkemyksiä.

Olen ollut monta kertaa tilanteessa, jossa terveydenhuollossa pohditaan, tulisiko joku toiminta yhtiöittää, onko se välttämätöntä, onko se järkevää, ja oma logiikkani kulkee hyvin tiiviisti sanottuna suunnilleen seuraavasti:

Jos on sellainen toiminto, joka ei millään sovi sen muun, viranomaistyyppisen toiminnan kylkeen, ja on vaihtoehtoina, että se pitää sitten kokonaan lopettaa tai sitten, jos se yhtiöitetään, sitä voidaan jatkaa. Tämä on yksi peruste, ja sehän näkyy myös tässä taustalla, eli tämä vaihtoehto on tässä mielessä parempi kuin se, että THL kokonaan vetäytyisi rokotetutkimuksesta.

Toinen peruste on se, että jos meillä on palvelussa joku niin hyvä tuote, että me in-house-tyyppisesti voimme antaa siitä tulevia hyötyjä vain sille yhteisölle, jonka osa se tuotanto on, niin silloin se kannattaa yhtiöittää sen takia, että muutkin pääsisivät osaksi niistä hyödyistä, eli silloin tietenkin ajatellaan, että se yhtiö menestyy sitten markkinoilla kilpailussa muiden kanssa.

No, nyt tässä ollaan sitten muodostamassa julkisen vallan organisaatiosta tiettyä osaa yhtiömuotoon, ja minä itse näen tämän mahdollisena ja kannatan sitä mutta muistutan siitä, että tämä tulee kyllä kohtaamaan aika kovan sekä kansainvälisen että kenties myös kotimaisen kilpailun, koska nyt tämä organisaatiomuoto on tehty niin, että siinä on kaksi osapuolta, siinä on tämä THL:n nykyinen rokotetutkimustoiminta ja sitten Tampereen yliopiston rokotetutkimuskeskus, ja kuten myös edustaja Holopaisen siteeraamissa lausunnoissa todettiin, nämähän eivät ole ainoat, jotka Suomessa tekevät tätä rokotetutkimusta — siis kaupallista rokotetutkimusta, jonka lääketeollisuus maksaa, ja akateeminen rokotetutkimus on sitten erikseen. Minä ymmärrän itse sen logiikan, että sosiaali- ja terveysministeriössä ei olla haluttu, että tässä olisi valtavan suuri joukko omistajia, koska sen jälkeen omistajaohjaus on aina hankalampaa, ja tämä perustuu nyt kahteen osapuoleen. Mutta uumoilen itse, että nyt ne muut, jotka Suomessa tekevät tällä hetkellä tätä, tulevat jollakin tavalla organisoitumaan, ja sitten meillä on myös kotimaista kilpailua sen kansainvälisen kilpailun ohella.

Periaatteessa tämä on oikea ratkaisu, mutta kiinnitän lopuksi huomiota myös tuohon, minkä edustaja Holopainen otti esille, että yhtiö ei koskaan ole niin läpinäkyvä kuin mitä julkinen viranomaistoiminto on.

16.06 **Arja Juvonen ps:** Arvoisa herra puhemies! Tässä esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kaupallisten rokotetutkimuspalvelujen yhtiöittämisestä, ja lailla valtioneuvosto oikeutettaisiin luovuttamaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen hallinnassa olevaa kaupallisten rokotetutkimuspalvelujen tuottamiseen

liittyvää omaisuutta ja toimintaa myöhemmin perustettavalle osakeyhtiölle, jonka päätehtävänä olisi kaupallisten rokotetutkimusten tekeminen.

Arvoisa ministeri, kun lukee tätä lausuntopalautetta, niin täällä toki kannatetaan asiaa ja toivotaan, että sillä on positiivisia vaikutuksia rokotetutkimustoimintaan Suomessa. Tämähän on meidän kaikkien tavoite varmastikin, että kannustetaan sitä, että Suomessa tutkimustoiminta säilyy ja täällä myös osataan asioita, mutta kriittisiä huomioita tähän esitysluonnokseen esitettiin erityisesti riippumattomuuteen, puolueettomuuteen ja omistukseen liittyen. Osassa lausuntoja riippumattomuuden ja puolueettomuuden katsottiin edelleen vaarantuvan sosiaali- ja terveysministeriön päättäessä rokotehankinnoista ja toimiessa omistajaohjauksesta vastaavana ministeriönä. Parempana ratkaisuna pidettiin osassa lausuntoja sitä, että yhtiö olisi yliopistojen, yliopistollisten keskussairaaloiden sekä säätiöiden yhteisesti tai olemassa olevien rokotetutkimuskeskusten omistama. Lisäksi myös toivottiin, että esityksessä tulisi kuvailla rokotetutkimuspalvelumarkkinoita ja niillä vallitsevia kilpailuolosuhteita sekä yhtiön perustamisen vaikutuksia niihin. Miten olette huomioineet tätä lausuntopalautetta?

No sana ”rokote” herättää meissä tänä päivänä suurta toivoa. Toukokuussa jo uutisoitiin, että Suomen professorit olivat melkein kehittäneet valmiin koronarokotteen mutta esteenä siinä oli se, että ei ole omaa rokotetuotantoa, ja tämä työ valui sitten hukkaan. Kysyisin teiltä, ministeri: Kun kotimaisen rokotetuotannon aiheeseen on täällä eduskunnassa otettu kantaa ja itsekin olen siitä kirjallisen kysymyksen tehnyt, niin mitenkä suhtaudutte tähän? Toki se on arvokas asia ja rahallisesti suuri panostus, mutta eikö näinä vaarallisina aikoina — meillä on ollut sikainfluenssa, joka nosti tämän keskustelun esiin, ja nyt myös tämä koronavirusepidemia — kotimaisen rokotetuotannon aloittaminen olisi vallan hieno ja omavaraisuutta korottava ja lisäävä asia Suomessa? — Kiitos.

Ensimmäinen varapuhemies Antti Rinne: Ministeri, 3 minuuttia vastaukseen.

16.08 **Perhe- ja peruspalveluministeri Krista Kiuru:** Arvoisa puhemies! Tässä keskustelussa on ihmetelty, miksi nämä kaupalliset rokotetutkimuspalvelut otettaisiin THL:n toimintapirrasta pois ja lähdettäisiin perustamaan tällaista yhtiötä. Tähän päivään on tultu hyvin pitkän kaaren pohjalta. Suomessa ei ole eriytetty riittävän neutraalilla tavalla kaupallista rokotetoimintaa, -tutkimusta ja -palveluita suhteessa siihen pohjaan, mitä me teemme viranomaistoimintana, kun päätämme näistä rokotteista. Tältä osin joudumme myöskin ryhtymään toimiin, koska varmasti tämän koronakriisin lopputuloksena vielä moneen kertaan myös arvioidaan tätä riippumattomuutta. Tähän asiaan on siis puututtava.

No, nyt täällä ratkaisussa on sitten ihmetelty, miksi THL ei voi jatkaa. Juuri äsken totesin, että ei voi kahdella tuolilla istua samaan aikaan, ja sen takia me joudumme tämän ehdotuksen nyt viemään läpi. Tästä syystä THL:n lakisääteisiin tehtäviin ei tule muutoksia, mutta koska tämä on ollut kaupallista toimintaa ja tästä on tullut tuloja THL:lle, niin se tulovirta hoidetaan niin, että THL:n rahoitus ei tule kärsimään tästä päätöksestä.

Edustaja Holopainen sitten kysyi, eikö tässä ikään kuin keskittyisi tämä toiminta. No, nythän se vasta keskittynyttä on. Tältä osin meidän haasteenamme on ollut se, että meidän rokotetutkimukselle, sille, mitä meillä Suomessa on ollut, pitäisi saada isompaa pirtaa, jos me haluamme kaupallisella puolella menestyä. Mutta me olemme tässä tapauksessa tilanteessa, jossa valmistelussa on selvitetty jo mahdollisuutta siihen, kuten myöskin edustaja Lindén kysyi, voisiko tähän tulla muita mukaan. Kyllä tässä on mahdollista perustaa yhtiö

ei vain Tampereen korkeakoulusäätiön rokotetutkimuskeskuksen kanssa vaan myös muiden kanssa, jos näin halutaan. Tämä esitys sitä ei estä. Yhtiön omistuspohja voi laajentua yhtiön perustamisenkin jälkeen, ja tältä osin tämä on varmasti tärkeä huomio, kun katsotaan tätä kysymystä tarkemmin.

Mitä tulee sitten tähän neutraliteettiin, josta Holopainen myöskin kysyi, niin minusta on tärkeätä, että me huomaamme erityisesti tämän yhtiön omistajaohjauksen näkökulmasta, että kyllähän THL:kin on sosiaali- ja terveysministeriön alainen laitos, mutta tältä osin yhtiön omistajaohjaus tässä tapauksessa tulisi vähän pidemmän puun kautta suhteessa omistajaohjauksesta päätettyihin säädöksiin ja tehtävien ja vastuiden jakoa koskeviin lainsäädäntöihin, mutta myöskin omistajilla, yhtiön hallituksella ja toimivalla johdolla olisi kullakin omat tehtävänsä, vastuunsa ja oikeutensa osakeyhtiölain mukaan, ja operatiiviset ja liikkeenjohdolliset päätökset kuuluisivat tietenkin tälle toimijalle, johdolle ja hallitukselle itselleen. Näin ollen yhtiön omistajaohjaus sosiaali- ja terveysministeriössä eriytetään toiminnallisesti ja henkilötasolla yhtiöön ja sen alaan liittyvistä tehtävistä sekä rokotteiden hankintatoiminnasta hallintolain esteellisyyssäännökset huomioiden, eli pyrimme välttämään tämänkin tilanteen jo etukäteen.

16.12 **Mari Holopainen vihr:** Arvoisa puhemies! Kiitos vastauksesta. — Tässä itse en omassa puheenvuorossani puolustellut tätä nykyistä mallia laisinkaan, eivätkä nämä muutkaan lausunnonantajat. Tässä nimenomaan peräänkuulutettiin uusia ratkaisuja, mutta nähtiin myös potentiaalisia haasteita tässä mallissa, jonka nyt esitetään korvaavan tämän nykytilanteen. Ne liittyvät esimerkiksi juuri siihen, että osakeyhtiö ei koskaan ole yhtä avoin toimintamalli kuin julkisoikeudellinen toimija tai esimerkiksi yliopisto, johon erityisesti tutkimus hyvin luontevasti kuuluu. Myöskin tuotiin huolia tosiaan siitä, pääsevätkö kaikki rokotetutkimusta tekevät tahot yhtä lailla osallistumaan tähän perustettavan yhtiön toimintaan.

Itse pohdin myös sitä, mihin tällaiset osakeyhtiömalliset toiminnot sopivat ja mihin eivät, ja siinä mielessä myöskin säätiömalli olisi tietysti voinut olla yksi harkitsemisen arvoinen asia, tai sitten vahvempi kytkös yliopistojen jo meneillään olevaan tutkimuskenttään ja tutkimuslaitosmainen toimintamalli. Tässähän ei taida, juuri kuten ministeri totesi, tämä omistajaohjauksen ketju ihan täysin ratketa, koska siellä on sitten edelleen ainakin STM taustalla.

Keskustelu päättyi.

Asia lähetettiin sosiaali- ja terveysvaliokuntaan, jolle talousvaliokunnan on annettava lausunto.